

KAKO „ČITATI” SAVREMENE AMERIČKO-TURSKÉ ODNOSE: ANALITIČKI OSVRT NA AKADEMSKU I STRUČNU LITERATURU

APSTRAKT

Rad daje kritičku analizu dela literature o odnosima SAD-a i Turske sa ciljem da domaćoj akademskoj javnosti ponudi dublji uvid u aktuelnu tursku spoljnu politiku i tako pruži smernice za dalje istraživanje. Uprkos velikoj geopolitičkoj važnosti američko-turskih bilateralnih odnosa, kao i multilateralnih oblika saradnje u kojima obe zemlje učestvuju, mali broj autora izvan SAD-a i Turske direktno proučava ovu temu. Kako obe države zauzimaju značajno mesto na međunarodnoj sceni, ta činjenica se može shvatiti kao svojevrsna akademska nelogičnost. Naročito ukoliko se u obzir uzme veliki broj država koje su se, nakon usvajanja Davutogluove spoljnopolitičke doktrine, našle u jačoj međunarodnoj interakciji sa Turskom. Autor je analizom obuhvatio trideset i pet stručnih i akademskih radova, a njih je radi lakše preglednosti klasifikovao u skladu sa tri kriterijuma – vremenskim okvirom rada, stavom autora prema datom problemu i teorijskim pristupom u izučavanju problema. Analiza odabrane literature pokazala je kako se istraživački fokus tokom protekle decenije pomerao sa prirode odnosa dve države na objašnjenje prirode novonastalih problema, kao i da je stav autora prema perspektivama američko-turskih odnosa u velikoj meri determinisan aktuelnim sledom događaja. Autor zaključuje da se realistički i konstruktivistički pristup snažno preporučuju kao najpodesniji teorijski okvir za dalja istraživanja savremenih američko-turskih odnosa.

Ključne reči: SAD, Turska, spoljna politika, bilateralni odnosi, apologija, kritika, realizam, konstruktivizam, liberalizam.

Pitanje odnosa SAD-a i Republike Turske poslednjih godina često je obrađivano u akademskoj literaturi. Ovaj „trend” započeo je nakon terorističkog napada na SAD 11. septembra 2001. godine i do danas ne gubi na aktuelnosti. Odnosi dveju država predmet su brojnih naučnih istraživanja koji se neposredno bave ovom

¹ Autor je asistent na Fakultetu bezbednosti Univerziteta u Beogradu. E-mail: ajzenhamer@fb.bg.ac.rs

tematikom, ali i radova koji ovoj temi pristupaju indirektno, uklapajući pitanje američko-turskih odnosa u širi kontekst odnosa SAD-a sa čitavim islamskim svetom.

Primetno je da su monografije o američko-turskim odnosima u većem broju slučajeva nastale proširivanjem i publikovanjem izveštaja i analiza praktične politike (*policy paper*) raznih *think-tank*-ova, te stoga njihova sadržina više „gravitira” ka potrebama kreiranja i tumačenja spoljne politike (isto važi i za jedan manji broj akademskih članaka koji ćemo obraditi u ovom analitičkom osvrtu). S druge strane, većina naučnih radova i članaka koji se bave ovom temom prema metodologiji rada i naučnim ciljevima mogu biti svrstani u čisto akademsku kategoriju. Uprkos velikoj geopolitičkoj važnosti američko-turskih bilateralnih odnosa i multilateralnih oblika saradnje u kojima obe zemlje učestvuju – a u kojima odnosi SAD-a i Turske takođe igraju važnu ulogu, relativno mali broj autora izvan ove dve zemlje direktno proučava ovu problematiku. Prevažodno je reč o američkim i turskim istraživačima, dok je autora izvan ovog „bilateralnog” kruga znatno manje. U pitanju je ozbiljna disproporcija ukoliko se uzme u obzir broj država i regiona (Bliski istok, Balkan, Kavkaz, Srednja Azija) koje su se usvajanjem nove turske spoljnopolitičke doktrine našle u jačoj interakciji sa vladom u Ankari. Objašnjenje ovog fenomena krije se u činjenici da, iako „davutogluovski” zaokret turske spoljne politike i u ovim državama nikog ne ostavlja ravnodušnim, njihovi autori su više koncentrisani na onu dimenziju problema koja na njih neposredno utiče. Stoga se primarno fokusiraju ili na koristi regionalne saradnje sa Turskom (akcentat je na ekonomiji) ili se, pak, pod lupu stavljaju turske „imperijalne” pretenzije, pa se stoga njihovi radovi kreću u pravcu diskursa o „neoosmanizmu”. Upravo iz tog razloga ovi autori američko-turske odnose obrađuju tek usputno, bilo da ih tumače kao garanciju trajnosti turskog ekonomskog „buma”, ili da bi ukazali na američku podršku projektu „neoosmanizma” (ili na njeno odsustvo).

U domaćoj akademskoj literaturi potonji diskurs je gotovo dogmatičan, a pitanje važnosti američko-turskih odnosa po uspeh aktuelne turske spoljne politike samo je „ovlaš” dotaknuto, i u najmanju ruku zapostavljeno. Stoga smatramo da će selektivni prikaz i kritička analiza literature o odnosima SAD-a i Turske u periodu od dolaska na vlast Partije pravde i razvoja (AKP) pa do danas, ponuditi mogućnost za alternativni pogled na aktuelnu tursku spoljnu politiku i bolje razumevanje ukupne političke situacije u ovoj državi.

Pregled literature koji sledi obuhvata kritički osvrt na trideset i pet odabranih stručnih i akademskih radova koji neposredno obrađuju pitanje američko-turskih odnosa na početku XXI veka. U većini slučajeva članci koje analiziramo obrađuju ovo pitanje kao glavnu temu, ali će u prikaz biti uključeni i pojedini radovi koji se na relevantan način samo dotiču ove teme.

U prikazu će prevažodno biti zastupljeni radovi američkih i turskih autora, kao i jedan manji broj domaćih autora koji su se u istraživanju aktuelne turske spoljne

politike dotakli i ove teme. Kako od završetka Hladnog rata pa do danas nije bilo većih oscilacija u odnosu SAD-a prema Turskoj (menjaju se samo formulacije npr. „strateško partnerstvo”, „partnerstvo za uzor” i slično), blagu prednost daćemo turskim autorima čiji su radovi dostupni na engleskom jeziku, kako bi što bolje sagledali način na koji oni objašnjavaju određene zaokrete u turskoj spoljnoj politici koji su tokom protekle decenije, u određenoj meri, destabilisali odnose dve države.

Radi lakše preglednosti i potpunije analize, radove koji su predmet istraživanja klasifikovaćemo prema tri kriterijuma. Prvo razvrstavanje je prema vremenskom okviru rada, gde razlikujemo radove koji proučavaju period pre dolaska AKP-a na vlast, zatim one koji obuhvataju vremenski raspon od tzv. iračke intervencije pa do kraja drugog mandata Bušove administracije, i na posletku one čiji su autori koncentrisani na period od dolaska Baraka Obame u Belu kuću pa do danas. Drugi kriterijum razvrstavanja analiziranih članaka je stav tj. odnos koji prema predmetu istraživanja zauzima autor. Po ovom kriterijumu razlikovaćemo radove koji afirmativno ili „apologetski” pristupaju savremenim američko-turskim odnosima, zatim radove koji proučavanom pitanju pristupaju kritički i potom radove koji zauzimaju neutralan stav. Među kritičare ubrajamo kako autore koji sa određenom dozom skepse posmatraju budućnost američko-turskog strateškog partnerstva, tako i autore koji se krajnje kritički odnose prema samoj Turskoj. Treća klasifikacija biće izvršena na osnovu teorijske opredeljenosti autora, gde ćemo radove svrstati u tri najopštije kategorije – realističku, konstruktivističku i liberalnu.

RAZVRSTAVANJE LITERATURE PREMA VREMENSKOM OKVIRU

Prvu grupu čini nekoliko pažljivo odabranih radova koji na relevantan način obrađuju period neposredno pred dolazak AKP-a na vlast i tokom prve godine njene vladavine. Radovi iz ove faze nastali su mahom u vremenskom intervalu koji obuhvata raspon od 1997-2003. godine. Ovaj kratak vremenski period opravdano se može posmatrati kao preludijum aktuelne faze američko-turskih odnosa. Drugu polovinu devedesetih godina minulog veka uzeli smo kao polaznu tačku analize postojeće naučne građe iz dva osnovna razloga. Pre svega, 1997. godine je u „mekom” vojnom puču srušena vlada turskog premijera Nedžmetina Erbakana, čija je politika okarakterisana kao „tvrdo islamistička” i „anti-zapadna”. Takođe, te iste godine su se u turskoj javnosti prvi put pojavile spekulacije o tome kako SAD „uzimaju pod svoje” reformsko krilo Erbakanovog REFAH-a (Partija napretka) i pripremaju ga za osnivanje nove islamističke partije koja će se uklopiti u američki projekat kreiranja „mekšeg” tj. „umerenog” islama. Za krajnje ishodište ove faze uzet je početak američke intervencije u Iraku, kao tačka u kojoj će doći do prvog ozbiljnog razmimoilažanja u spoljnoj politici SAD-a i Turske. Između ova dva

„graničnika” – pada Erbakana i američke intervencije u Iraku – smeštena su i druga dva značajna momenta po američko-turske odnose: teroristički napad na Svetski trgovinski centar i pobeda proislamičke AKP na izborima 2002. godine.

Prvi rad iz ove faze koji ćemo analizirati je manje akademskog a više publicističkog, tj. naučno-popularnog karaktera. Reč je autobiografskom prikazu političke situacije u Turskoj tokom mandata Erbakanove vlade, i neposredno nakon njenog rušenja, iz pera Vojislava Lalića.² Lalić je kao dopisnik spoljnopolitičke redakcije dnevnog lista *Politika* boravio u Turskoj u ovom turbulentom periodu i stoga je njegova knjiga dragoceno svedočanstvo iz prve ruke o političkoj klimi u Turskoj u godinama koje su predstavljale uvertiru za ustoličenje AKP-a kao vladajuće partije. Lalić se u pojedinim segmentima osvrće na odnos SAD-a prema tadašnjim događajima u Turskoj, kao i na raspoloženje Turaka prema Zapadu, posebno tursko nezadovoljstvo procesom evropskih integracija – što je još jedno od pitanja koje danas suštinski utiče na dinamiku američko-turskih odnosa. Nakon Lalića, radovi iz ove faze su više akademskog karaktera. Jucel Bozdaglioglu (Yücel Bozdaglioglu) se primarno koncentriše na analizu turskog identiteta kao ključa za razumevanje turske prozapadne politike i nju koristi kao svojevrsnu studiju slučaja kojom objašnjava način nastanka i formulisanja spoljnopolitičkih preferencija i ciljeva.³ On smešta Tursku u čvrst zapadni „zagrljaj”, naglašavajući njenu želju da se identitetski poistoveti sa evropskom civilizacijskom matricom, što potom kauzalno determiniše njen spoljnopolitički kurs u pravcu ključnih predstavnika Zapada: Evropske unije i SAD-a. Stiven Larabi i Ian Leser (Stephen Larrabee, Ian Lesser) se vode nešto praktičnijim ciljevima i nastoje da odgovore na pitanja kakvi izazovi i kakve mogućnosti očekuju Tursku u svetu „posle 11. septembra”. Rad se bavi odnosima Turske sa Evropom, Rusijom i SAD-om kroz vizuru pitanja evropske integracije, bliskoistočnih konflikata, kavkazke nestabilnosti i sl.⁴ Prema predmetu istraživanja Bernard Šeril (Benard Cheryl) nalazi se negde „na pola puta” između Bozdaglioglu sa jedne, i Larabija i Lesera, s druge strane. Šeril se koncentriše na pitanje različitih islamskih identiteta (fundamentalistički, umereni, reformski, sekularni, itd.) sa jasnom ambicijom da među brojnim muslimanskim denominacijama identifikuje najpovoljnijeg strateškog partnera za SAD u islamskom svetu.⁵ U ovaj istraživački projekat neizbežno je uključena i analiza različitih varijanti tzv. turskog

² Vojislav Lalić, *Turska bez Ataturka: potresi na Bosforu*, Filip Višnjić, Beograd, 1997.

³ Yücel Bozdaglioglu, *Turkish foreign policy and turkish identity: A constructivist approach*, Routledge, New York and London, 2003.

⁴ F. Stephen Larrabee and Ian O. Lesser, *Turkish Foreign Policy in an Age of Uncertainty*, RAND, Santa Monica (CA), 2003.

⁵ Benard Cheryl, *Civil democratic Islam, partners, resources, and strategies*, RAND, Santa Monica (CA), 2003.

islama i procena njihove kompatibilnosti sa spoljnopolitičkim interesima SAD-a. Poslednji rad iz ove faze jeste Koksovo (Sean Cox) viđenje turskih odnosa sa vodećim zapadnim državama nakon pobede AKP-a na parlamentarnim izborima 2002.⁶ Koks analizira moguće implikacije dolaska na vlast stranke čiji su lideri, Redžep Tajyip Erdogan i Abdulah Gul, u ne tako davnoj prošlosti bliski saradnici antizapadno orijentisanog turskog premijera Erbakana.

Dok se radovi iz prve faze prevashodno bave pitanjima turskog prozapadnog identiteta, ili pak turske prozapadne spoljnopolitičke orijentacije, tretirajući dobre odnose SAD-a i Turske kao spoljnopolitičku konstantu obe države, radovi koji obrađuju drugu fazu su raznovrsniji. Druga faza po dužini trajanja obuhvata gotovo identičan vremenski interval kao i prethodna faza (šest godina). Ipak, period od američke invazije Iraka do završetka drugog mandata Bušove administracije, bio je znatno turbulentniji po američko-turske odnose. Njega su obeležila brojna neslaganja između dve države, od kojih je najznačajnije tursko odbijanje zahteva Vašingtona da omogući američkim trupama da sa turske teritorije izvedu kopnenu invaziju na sever Iraka 2003. godine. Ova „izdaja” američkog interesa nešto kasnije je propraćena i velikim zaokretom u turskoj spoljnoj politici, koji je između ostalog karakterisalo i približavanje tradicionalnim američkim neprijateljima – Siriji i Iranu. Stoga je literatura nastala u ovoj fazi pre svega koncentrisana na pitanje „da li je Amerika izgubila Tursku?”, i ovo pitanje u podjednako meri opterećuje i turske i američke autore. To se može videti već iz samih naslova radova: npr. rad bivšeg američkog ambasadora u Ankari Marka Parisa (Mark Pariss) od 2005. godine – „Alergični partneri: mogu li se američko-turski odnosi spasti?”,⁷ ili nešto kasnije napisan Oguzluov (Tarik Oguzlu) rad „Da li se Turska distancira od Zapada?”.⁸

Paris analizira konsekvence odluke turskog parlamenta da SAD-u ne odobri „severni front” protiv Iraka, naglašavajući ozbiljnu pukotinu koju je tursko „ne” izazvalo u odnosima dve zemlje. Sa distance od dve godine nakon „raskola”, Paris analizira četiri ključne oblasti američko-turske saradnje: bezbednost, diplomatiju, ekonomiju i iračko pitanje. Išan Dagi (Ihsan Dagi) iznosi tezu kako je upravo američki intervencionizam u Avganistanu i Iraku doprineo usponu nove forme islamizma koja se ogleda u programu vladajuće turske partije.⁹ Gunej (Ayln Güney)

⁶ Sean Michael Cox, “One calorie Islam: Turkey’s light muslims and the West”, *Turkish Policy Quarterly*, Vol. 2, No. 1, Spring 2003, pp. 47–56.

⁷ Mark Pariss, “Allergic partners: Can US-Turkish relations be saved”, *Turkish Policy Quarterly*, Vol. 4, No. 1, Spring 2005, www.esiweb.org/pdf/esi_turkey_tpq_id_16.pdf, 26/02/2016.

⁸ Tarik Oguzlu, “Middle Easternization of Turkey’s Foreign Policy: Does Turkey Dissociate from the West?”, *Turkish Studies*, Vol. 9, No. 1, March 2008, pp. 3–20.

⁹ Ihsan D. Dagi, “Transformation of Islamic political identity in Turkey: Rethinking the West and Westernization”, *Turkish Studies*, Vol. 6, No. 1, March 2005, pp. 21–37.

se, pak, usredsređuje na „anatomiju transformacije” američko-turskih odnosa pokušavajući da, kroz njihovu retrospektivnu analizu, pruži odgovor o njihovoj budućnosti. Fokusne tačke njegovog rada su tri velike etape u odnosima ove dve države – Hladni rat, posthladnoratovska era i period nakon 11. septembra 2001. godine.¹⁰ U drugom analiziranom Leserovom radu, autor se bavi validnošću dogmatskog karakterisanja odnosa Vašingtona i Ankare kao strateškog u periodu nakon iračkog raskola. Leser dovodi u pitanje strateški karakter odnosa kao nešto što se podrazumeva samo po sebi i analizira spoljnopolitičke debate koje se o ovom pitanju vode u obe države.¹¹ Zaokret u spoljnoj politici prema SAD-u i Izraelu, kao i potraga Ankare za tzv. trećom opcijom, glavna je preokupacija Firile (Anat Firilla), čiji rad naglašava ozbiljan negativan trend u odnosima Turske sa dojučerašnjim saveznicima.¹² Ovu liniju istraživanja američko-turskih odnosa sledi i Koprulu (Kemal Köprülü), koji analizira konkretne primere neslaganja i nerazumevanja koji su odnose dve države doveli na najnižu tačku od trenutka njihovog uspostavljanja.¹³ Korak dalje u analizi nesporazuma nastalih između dojučerašnjih „strateških partnera” daje Kesici (Ilhan Kesici) koji postavlja pitanje konvergencije i divergencije američkih i turskih interesa.¹⁴ Kesici prihvata Bušov koncept „Šireg Bliskog istoka” (*Greater Middle East*) kao post-jedanaesto-septembarsku realnost. On nastoji da definiše ulogu koju bi Turska mogla da igra u novoj (američkoj) projekciji bliskoistočnog regiona, dovodeći pri tome u pitanje sposobnost aktuelnih islamističkih vlasti da u potpunosti iskoriste istorijsku šansu koja im se ukazala. Sličan pristup, ali znatno manje politički angažovan, ima i Kandemir (Nuzhet Kandemir), koji pitanje budućnosti američko-turskih odnosa takođe stavlja u kontekst sudbine šireg bliskoistočnog regiona.¹⁵ Poslednji u nizu radova usmerenih prevashodno na destabilizaciju odnosa dve države je rad Emre Erdogana (Emre Erdogan), koji analizom stavova javnog mnjenja nastoji da utvrdi

¹⁰ Ayln Güney, “An Anatomy of the Transformation of the US-Turkish Alliance: From ‘Cold War’ to ‘War on Iraq’”, *Turkish Studies*, Vol. 6, No. 3, September 2005, pp. 341–359.

¹¹ Ian O. Lesser, “Off autopilot: The future of Turkish-US relations”, *Turkish Policy Quarterly*, Vol. 4, No. 4, Winter 2005, pp. 1–9.

¹² Anat Lapidot Firilla, “Turkey’s search for a ‘third option’ and its impact on relations with U.S. and Israel”, *Turkish Policy Quarterly*, Vol. 4, No. 1, Spring 2005, www.turkishpolicy.com/article/134/turkeys-search-for-a-third-option-spring-2005, 26/02/2016.

¹³ Kemal Köprülü, “Paradigm shift in Turkish-US relations”, *Turkish Policy Quarterly*, Vol. 4, No. 1, Spring 2005, www.esiweb.org/pdf/esi_turkey_tpq_id_23.pdf, 29/02/2016.

¹⁴ Ilhan Kesici, “Turkish-US relations: Convergence or divergence?”, *Turkish Policy Quarterly*, Vol. 4, No. 1, Spring 2005, www.esiweb.org/pdf/esi_turkey_tpq_id_19.pdf, 25/02/2016.

¹⁵ Nuzhet Kandemir, “Turkish-American relations: Past and future”, *Turkish Policy Quarterly*, Vol. 4, No. 1, Spring 2005, www.esiweb.org/pdf/esi_turkey_tpq_id_21.pdf, 27/02/2016.

koliko duboko u turskoj naciji sežu koreni novonastalog antiamerikanizma i gde se kriju uzroci ovog fenomena.¹⁶

U razdoblju nakon 2005. godine, akademska literatura beleži izvestan porast optimizma u pogledu šansi za stabilizaciju i unapređenje međusobnih odnosa. Ovaj trend se poklapa sa nastojanjem Bušove administracije da u drugom mandatu revitalizuje priču o Turskoj kao „strateškom partneru”, što je imalo pozitivan odjek u Ankari. Ipak to nikako nije značilo da su nagomilani problem nestali, već da su obe države spremne da ostave po strani „iračke nesuglasice” i da u ime stare saradnje krenu dalje. Stoga se literatura između 2006. i 2009. godine više bavi novonastalim preprekama na putu realizacije ponovo proklamovanog strateškog partnerstva, a manje neslaganjima oko intervencije u Iraku (mada ovo pitanje i dalje ostaje lajtmotiv kritički orijentisanih radova). Početni entuzijizam jasno se vidi u radu Kuka i Randalove (Steven Cook, Elizabeth Randall), koji otvoreno govore o značaju Turske kao pouzdanog partnera Vašingtona u njegovom nastojanju da otvori novu eru u odnosima sa islamskim svetom.¹⁷ Ne potcenjujući dubinu aktuelnog američko-turskog raskola, oni nastoje da odgovore na dve grupe pitanja: 1) kako premostiti nastali jaz i unaprediti saradnju?; 2) kako izbeći dalju destabilizaciju odnosa zbog „neuralgičnih” regionalnih pitanja (Irak, Iran, Izrael, Sirija i Kipar)?

Treći Leserov rad koji smo uvrstili u našu analizu je monografija koja sumira rezultate njegovih prethodnih istraživanja, nadovezujući na njih analizu unutarpolitičke krize koja je 2007. godine potresla Tursku.¹⁸ Kroz prizmu „tradicionalnih” problema (iračko pitanje, kurdsko pitanje i sl.) Leser analizira uticaj novih političkih trendova na Bosforu na odnose Vašingtona i Ankare. U centru njegove pažnje sada su budućnost turskog sekularizma, civilno-vojni odnosi i kvalitet turske demokratije. Flanagan i Branen (Stephen Flanagan, Samuel Brannen) takođe se bave dešavanjima iz 2007. godine, ali se više fokusiraju na okretanje Turske Siriji i Iranu – koje objašnjavaju kao „dinamičnost” nove turske spoljnopolitičke doktrine, nego na unutarpolitička previranja.¹⁹ Flanagan i Branen

¹⁶ Emre Erdogan, “The missing element: Turkish public opinion towards the US”, *Turkish Policy Quarterly*, Vol. 4, No. 1, Spring 2005, www.esiweb.org/index.php?lang=en&id=291&tpq_ID=3,26/02/2016.

¹⁷ Steven A. Cook and Elizabeth Sherwood Randall, *Generating Momentum for a New Era in U.S.-Turkey Relations*, Council on Foreign Relations, Special Report, CSR No. 15, June 2006, www.cfr.org/turkey/generating-momentum-new-era-us-turkey-relations/p10796.

¹⁸ Ian O. Lesser, *Beyond Suspicion: Rethinking US-Turkish Relations*, Woodrow Wilson International Center for Scholars, Washington D.C., 2007.

¹⁹ Stephen J. Flanagan and Samuel J. Brannen, *Turkey's Shifting Dynamics Implications for U.S.-Turkey Relations: A Report of the U.S.-Turkey Strategic Initiative*, Center for Strategic and

nastaje da predvide kako će nova „dinamika” uticati na američko-turske odnose u narednoj deceniji. Kameron Braun (Cameron Brown) čini mali iskorak iz aktuelnog akademskog trenda vrativši se „nekoliko koraka unazad” i osvrnuvši se na ulogu Turske u Zalivskim ratovima.²⁰ Njegov rad se usredsređuje na pitanje odnosa Turske prema multinacionalnim vojnim snagama u Iraku i traga za motivima koji su Tursku nagnali da 1991. i 2003. različito reaguje. Već 2008. godina donosi ozbiljne sumnje u rezultate napora Bušove administracije da ojača „strateško partnerstvo”, i spekulacije kako Turska sve više „klizi” na Istok. Iz ovog perioda je i već pomenuti Oguzulov rad koji se bavi pitanjem turskog približavanja Siriji i Iranu.²¹ Za razliku od Flanagan i Branena koji ovaj zaokret pokušavaju da predstavljaju kao „dinamičnost” i time ublaže njegovu realpolitičku prirodu, Oguzul jasno ističe da je reč o čistom realizmu, te da je Turska usvojila novi, znatno pragmatičniji (manje emotivan i romantičarski) pristup prema SAD-u i EU. Turska prema Oguzulu ne želi da raskine veze sa Zapadom, ali smatra da bi svako nasilno nametanje demokratije u njenom susedstvu narušilo njenu nacionalnu bezbednost. Geostrateška dimenzija ovog problema, unutarpolitička dinamika u Turskoj i uticaj etničkih lobija u SAD-u na američko-turske odnose na kraju Bušovog drugog mandata, predmet su Turkmenovog rada (Fusun Turkmen).²² Gordon i Taspinar (Philip Gordon, Omer Taspinar) više se fokusiraju na unutarpolitičku dinamiku i odnos međusobno zavađenih političkih elita prema SAD-u, kao i na analizu mogućih turskih spoljnopolitičkih alternativa.²³ Njihova knjiga predstavlja snažno upozorenje da Turska ipak može biti „izgubljena”, ali je i svojevrsna „mapa puta” kojim treba krenuti kako bi se onemogućio nepovoljan razvoj događaja.

Poslednja dva rada iz druge faze nastoje da predvide kojim će putem Obamina administracija povesti odnose dve države. Ričard Giragosian (Richard Giragosian) se u svojoj analizi usmerava na personalna rešenja u kabinetu američkog predsednika, nastojeći da na osnovu odabira ključnih kadrova predvidi stav Obamine administracije prema gorućim pitanjima u odnosima sa Turskom. Slično

International Studies (CSIS), Washington D.C., 2008, http://csis.org/files/media/isis/pubs/080606_turkeyshiftingdyn.pdf.

²⁰ Cameron S. Brown, “Turkey in the Gulf Wars of 1991 and 2003”, *Turkish Studies*, Vol. 8, No. 1, March 2007, pp. 85–119.

²¹ Tarik Oguzlu, “Middle Easternization of Turkey’s Foreign Policy: Does Turkey Dissociate from the West?”, *Turkish Studies*, Vol. 9, No. 1, March 2008, pp. 3–20.

²² Fusun Turkmen, “Turkish-American Relations: A Challenging Transition”, *Turkish Studies*, Vol. 10, No. 1, March 2009, pp. 109–129.

²³ Philip H. Gordon and Omer Taspinar, *Winning Turkey: How America, Europe, and Turkey can revive a fading partnership*, Brookings Institution Press, Washington D.C., 2008.

Turkmenu, on analizira potencijalni uticaj etničkih lobija (konkretno jermenskog lobija), ali ovog puta na pojedince iz neposrednog predsednikovog okruženja.²⁴ Viljem Park (William Park) razmatra izazove oko Turske sa kojima će se susresti predsednik Obama. Park analizira implikacije najavljenog multilateralnog pristupa diplomatiji nove administracije po odnose sa Ankarom.²⁵

Treća faza savremenih američko-turskih odnosa započinje prvim predsedničkim mandatom Baraka Obame i traje i danas. Faza je obeležena novim pokušajem SAD-a da potvrdi savezništvo sa Turskom, ali i ponovnim neslaganjima oko brojnih starih/novih pitanja. Radovi iz ove faze bave se prevashodno Obaminim pokušajem da Bušov koncept „strateških partnera” zameni konceptom „partnerstva za uzor” (*Model partnership*), kojim je Turska na svojevrsan način promovisana kao civilizacijski uzor islamskom svetu. Time je, stavljajući Tursku u isti rang sa SAD (koje sebe smatraju civilizacijskim modelom u zapadnoj hemisferi) nagovestio ravnopravniji tretman saveznika sa Bosfora, naročito u strateškim pitanjima od obostranog značaja. Pečat ovoj fazi dala je ubedljiva pobeda AKP-a na parlamentarnim izborima 2011. godine, čime je potvrđeno da su islamisti jedina ozbiljna politička snaga u Turskoj sa kojom Vašington može da saraduje. Dodatni materijal za analizu pružila je i sve „samovoljnija” spoljna politika AKP u vidu jačanja saradnje sa Sirijom i Iranom i zahlađenja odnosa sa Izraelom. Ipak, situacija je izmenjena nakon tzv. Arapskog proleća, koje dovodi do delimičnog približavanja stavova SAD-a i Turske oko pojedinih spornih pitanja. To je ujedno i poslednja velika tema koju analiziraju radovi iz ovog perioda. Interesantno je da se u ovoj fazi i u srpskoj akademskoj javnosti budi veće interesovanje za novu tursku spoljnu politiku. Ono je prevashodno usmereno na regionalni kontekst i „neoosmanističku” paradigmu koju je ovdašnjim akademskim krugovima i široj javnosti približio Darko Tanasković. Pored njegove knjige, u nastavku ćemo analizirati još dva domaća rada koja se direktno ili u značajnoj meri odnose na naš predmet istraživanja.

Među radovima koji se bave trećom fazom američko-turskih odnosa originalošću pristupa ističe se studija Giraja Sadika (Giray Sadik).²⁶ Sadik istražuje uticaj američke spoljne politike na tursko javno mnjenje u najturbulentnijem periodu za odnose dve države (2003–2006). U ovoj fazi inventivnost ne zaobilazi ni domaću akademsku scenu. Tako Miloš Marković daje jedan od prvih opsežnih prikaza nove turske spoljne

²⁴ Richard Giragosian, “The incoming Obama administration: Implications for Turkey”, *Turkish Policy Quarterly*, Vol. 7, No. 3, Fall 2008, pp. 53–57.

²⁵ William Park, “Obama, Turkey and the Middle East: Troubles Ahead?”, *Turkish Policy Quarterly*, Vol. 7, No. 4, Winter 2008, pp. 17–24.

²⁶ Giray Sadik, *American Image in Turkey U.S.-Foreign Policy Dimensions*, Lexington Books, Plymouth, 2009.

politike u našoj naučnoj zajednici, analizirajući prirodu i domete turskog „zaokreta” uz osvrt na odnose Vašingtona i Ankare.²⁷ Sličan pionirski napor, istina znatno obimniji i detaljniji, predstavlja Tanaskovićeva studija o neoosmanizmu.²⁸ Oba rada su veoma dragocena za razmatranje problema odnosa neoosmanističke doktrine i strateških interesa SAD-a. Kohen (Ariel Cohen) se bavi istim problemom, stavljajući u prvi plan dilemu pred kojom se Turska nalazi – postati liberalna demokratija i razvijena ekonomija ili se uzdići kao lider islamskog i bliskoistočnog sveta.²⁹ Etešami i Elik (Anoushiravan Ehteshami, Suleyman Elik) analiziraju pomak koji je AKP načinila u spoljnopolitičkoj orijentaciji, usredsređujući pažnju na jačanje veza Turske sa Iranom i arapskim državama.³⁰ Arapsko proleće donelo je nova interesovanja, pa tako Ilhan Tanir (Ilhan Tanir) istražuje kako nestabilnost na Arabijskom poluostrvu i utiče na dalju transformaciju američko-turskih odnosa i potencijalni debakl novoproglašenog modela partnerstva.³¹ Iako u fokusu drži implikacije Arapskog proleća, Tanir se posebno osvrće i na prelomne momente u odnosima dve države nakon dolaska Obamine administracije: sporni nuklearni sporazum Ankare i Teherana i tursko prihvatanje raketnog štita NATO-a.

Parlamentarni izbori 2011. godine i zastupljenost spoljnopolitičkih pitanja u kampanjama najuticajnijih turskih partija, uključujući i njihov odnos prema saradnji sa SAD-om, predmet su istraživanja Lerne Janik (Lerna Yanik).³² Nakon izborne potvrde političke moći AKP usledili su radovi koji iznova analiziraju pravu prirodu islamističke ideologije vladajuće partije. Tom korpusu pripada još jedan Sadikov rad, koji iz teorijske perspektive nastoji da sagleda uticaj religije na aktuelnu tursku spoljnu politiku, tragajući za odgovorom da li je vladajući islamizam uspeo da konstruiše trajnu „identitetski zasnovanu” spoljnu politiku.³³ Aslan (Ali Aslan) se

²⁷ Miloš B. Marković, „Spoljna politika Turske na početku 21. veka”, *Međunarodna politika*, God. LX, br. 1136, oktobar–decembar 2009, str. 17–39.

²⁸ Darko Tanasković, *Neoosmanizam: povratak Turske na Balkan*, Službeni glasnik i Službeni glasnik Republike Srpske, Beograd, 2010.

²⁹ Ariel Cohen, “Washington concerned as Turkey leaving the West”, *Turkish Policy Quarterly*, Vol. 9, No. 3, Fall 2010, pp. 25–35.

³⁰ Anoushiravan Ehteshami and Suleyman Elik, “Turkey’s Growing Relations with Iran and Arab Middle East”, *Turkish Studies*, Vol. 12, No. 4, December 2011, pp. 643–662.

³¹ Ilhan Tanir, “How the Arab spring is transforming Turkish-American relations”, *Turkish Policy Quarterly*, Vol. 10, No. 3, Fall 2011, pp. 71–81.

³² Lerna K. Yanik, “Foreign Policy During 2011 Parliamentary Elections in Turkey: Both an Issue and Non-issue”, *Turkish Studies*, Vol. 13, No. 2, 2012, pp. 213–227.

³³ Giray Sadik, “Magic Blend or Dangerous Mix? Exploring the Role of Religion in Transforming Turkish Foreign Policy from a Theoretical Perspective”, *Turkish Studies*, Vol. 13, No. 3, September 2012, pp. 293–317.

koncentriše na bilateralne odnose dve države sa nešto više optimizma, pokušavajući da konstruiše dve etape njihove saradnje od dolaska AKP na vlast: „etapu nerazumevanja” (2003–2006) i „etapu novog razumevanja” (od 2006).³⁴

Poslednji domaći rad na koji ćemo se osvrnuti je Đurkovićeva analiza odnosa SAD-a i Turske. Rad je važan jer predstavlja jedan od retkih ovdašnjih nastojanja da se neosmanističkoj paradigmi priđe direktno iz ugla američko-turskih odnosa. Đurković analizira pokušaj turskog spoljnopolitičkog osamostaljenja i udaljavanja od Zapada i implikacije Arapskog proleća po neuspeh ovog zaokreta.³⁵ Hronološku klasifikaciju završavamo radom Jegina i Ersoja (Mehmet Yegin, Eyüp Ersoy) koji odnose SAD-a i Turske sagledavaju iz ugla ne samo dominantnih političkih elita, već i drugih uticajnih aktera koji oblikuju američku spoljnu politiku (poput nevladinog sektora i preduzetništva).³⁶ Za razliku od prethodno analiziranih radova koji su se bavili uticajem javnog mnjenja na odnose dve države sa fokusom na imidžu SAD-a u turskom javnom mnjenju i fenomenu antiamerikanizma, Jegin i Ersoj ispituju raspoloženje američke javnosti prema promenama u Turskoj.

SELEKTOVANJE LITERATURE PREMA „STAVU” AUTORA

Drugi kriterijum klasifikacije naučnih radova o američko-turskim odnosima je podela na osnovu stava tj. odnosa koji prema predmetu istraživanja zauzima autor. Radove smo prema ovom kriterijumu razvrstali na afirmativne ili apologetske, odnosno one koji optimistički gledaju na budućnost odnosa dveju zemalja, zatim na radove koje ovom pitanju pristupaju više kritički, i na radove koji prema problemu zauzimaju neutralan stav.

Izrazito pozitivan odnos prema mogućnostima prevazilaženja postojeće krize odnosa i perspektivama unapređenja saradnje dve države imaju Larabi i Leser.³⁷ Njihova polazna teza je da su američki i turski interesi suštinski konvergentni. Posmatrajući obe države kao inherentne *status quo* sile, ova dva autora smatraju da, uprkos rastućem turskom spoljnopolitičkom aktivizmu, turska spoljna politika i dalje može da se okarakterise kao oprezna, pa čak i kao konzervativna. I Amerika

³⁴ Ali Aslan, “The Foreign Policy-Hegemony Nexus: Turkey’s Search for a ‘New’ subjectivity in World Politics and its implications for US-Turkish Relations”, *Perceptions*, Vol. XVII, No. 4, Winter 2012, pp. 159–184.

³⁵ Miša Đurković, „Odnosi Turske i Sjedinjenih Američkih Država”, u: Aleksandar Raković i Miša Đurković (urs), *Turska regionalna sila?*, Institut za evropske studije, Beograd, 2013, str. 120–137.

³⁶ Mehmet Yegin and Eyüp Ersoy, *Turkey-U.S. relations: Towards a multidimensional partnership*, USAK Reports No. 13-05, USAK Center for American Studies, May 2013.

³⁷ F. Stephen Larrabee and Ian O. Lesser, *Turkish Foreign Policy in an Age of Uncertainty*, op. cit.

i Turska su bezbednosno osveščene države, te se imperativ jačanja njihove bilateralne saradnje, naročito u područjima od zajedničkog strateškog značaja, nameće kao potpuno logičan i neizbežan. Larabi i Leser predviđaju da će američki rat protiv terorizma na duže staze ojačati ovo savezništvo i ističu da konvergentnost interesa ipak nije dovoljna garancija, te da odnos Vašingtona prema Ankari mora reflektovati poštovanje prema unutrašnjim promenama kroz koje Turska prolazi, kao i veće razumevanje izazova koju pred nju stavljaju promene u njenom neposrednom okruženju, kao i promenljiva dinamika odnosa sa EU i Rusijom. Leser u narednim radovima koje smo analizirali uključuje u američko-tursku „jednačinu” i brojne druge spoljno-političke varijable, ali ostaje dosledan stavu o konvergentnosti i bezalternativnosti američko-turskog savezništva.³⁸ Leser pritom napominje da obe države moraju da smanje očekivanja i da se savezništvo ne sme više bazirati isključivo na važnosti turskog geografskog položaja, već i na dugoročnom planiranju realizacije zajedničkog interesa.

Positivan odnos prema perspektivama američko-turskih odnosa ima i Vojislav Lalić.³⁹ Iako služi kao dragoceno svedočanstvo o političkoj situaciji u Turskoj neposredno pre formiranja i dolaska AKP-a na vlast, Lalićev rad pruža i važne informacije o mentorskom odnosu koji je Klintonova administracija zauzela prema umerenim turskim islamistima. Mada je i sam veoma kritičan prema tadašnjim političkim trendovima u Turskoj, Lalić ni na trenutak ne dovodi u pitanje iskrenost pomenutog savezništva, za razliku od drugih analiziranih domaćih autora, koji se prema tom pitanju odnose sa manjom ili većom dozom skepse. Naprotiv, Lalić smatra da za SAD umereni turski islamisti predstavljaju dugoročnu investiciju. Na identičnoj liniji rezonovanja je Šeril koji, tragajući za adekvatnim partnerima kao američkom osloncu u islamskom svetu, vidi turski „sekularni” islam kao veliku američku priliku.⁴⁰ Šeril se fokusira na različite sekte i pokrete u okviru islama, koje su poreklom, članstvom i infrastrukturom tesno vezani za Tursku. Dagi u svom radu nastalom nakon smirivanja strasti rasplamsanih iračkim raskolom 2003. godine zauzima afirmativni odnos prema mogućnosti poboljšanja međusobnih odnosa, ističući da su se turski islamisti proteklih godina udaljili od antizapadnog načina rezonovanja.⁴¹ Prema njegovom mišljenju, AKP je pokrenula proces ponovnog „promišljanja” Zapada i usvajanja „univerzalnih” vrednosti (demokratija i ljudska

³⁸ Ian O. Lesser, “Off autopilot: The future of Turkish-US relations”, op. cit; Ian O. Lesser, *Beyond suspicion: rethinking US-Turkish relations*, op. cit.

³⁹ Vojislav Lalić, *Turska bez Atatürka: potresi na Bosforu*, op. cit.

⁴⁰ Cheryl Benard, *Civil democratic Islam, partners, resources, and strategies*, op. cit.

⁴¹ Ihsan D. Dagi, “Transformation of Islamic political identity in Turkey: Rethinking the West and Westernization”, op. cit.

prava), što nužno vodi zbližavanju Turske i SAD-a u kontekstu velikih promena u svetskoj politici nakon 11. septembra. Dagi u drugi plan stavlja američko-turska neslaganja oko Iraka kao jedan od retkih autora koji umanjuje značaj ovog raskola, premošćujući ih važnošću nove paradigme u odnosima islama i Zapada, koju su SAD uspostavile nakon 11. septembra („umereni” islam kao garant američke i globalne bezbednosti).

Za sličnu dozu optimizma, barem kada je reč o bilateralnim odnosima, moralo se čekati gotovo šest godina. Tako Tanir nakon godina međusobnog nepoverenja koje su usledile nakon intervencije u Iraku, u regionalnim turbulencijama izazvanim Arapskim prolećem vidi šansu za brzi *reapprochement*.⁴² Tanir čak previđa veće američko razumevanje za nezavisni spoljnopolitički kurs Ankare, ističući da se naznake tog poboljšanja već vide. Kandemir se može označiti kao nešto umereniji optimista, jer budućnost američko-truskih odnosa percipira kao savesno i racionalno rešavanje nagomilanih problema, uz uverenje da jedino takav pristup može da urodi plodom.⁴³ Kao prioritete Kandemir naznačava zajedničko rešavanje iračke krize, tursko „relaksiranje” kurdskog problema i sprečavanje usvajanja američke rezolucije o genocidu nad Jermenima pod pritiskom antiturskog jermensko-grčkog lobija u Vašingtonu. Kandemir veruje da je poboljšanje odnosa izvesno ukoliko svaka strana bude bila spremna na izvesne kompromise. Karakterišući američko-turske odnose od 2006. godine kao „novo razumevanje”, Aslan takođe izražava nadu da će se ovi odnosi pomeriti sa mrtve tačke.⁴⁴ Ovaj autor spekulise o tome kako tursko spoljnopolitičko okretanje od Zapada ne mora nužno značiti i zauzimanje anti-zapadnog kursa. Njegovo stanovište je da je aktuelna turska spoljna politika nesporno antihegemonistička, ali da ona nije u koliziji sa interesima Zapada, niti je antagonistički nastrojena prema njemu. Aslan smatra da su SAD, a ne Turska, onemogućile poboljšanje bilateralnih odnosa nakon 2003. godine, ali da se ta situacija promenila kada je 2006. godine Kondoliza Rajs postala novi državni sekretar. Ubrzo je usledilo američko „otopljavanje” prema starom savezniku sa Bosfora i taj trend je dobio dodatni podsticaj kada je Obama izabran za predsednika. Iako neslaganja oko brojnih pitanja i dalje postoje – pre svega izraelsko-palestinski konflikt i iranski nuklearni program – odnosi se više nijednom nisu stropoštili na nivo krize iz marta 2003. godine. Naprotiv, odnosi su unapređeni u „partnerstvo za uzor”, čime je starom konceptu „strateškog partnerstva” pridodata težina

⁴² Ilhan Tanir, “How the Arab spring is transforming Turkish-American relations”, *Turkish Policy quarterly*, Vol. 10, No. 3, Fall 2011.

⁴³ Nuzhet Kandemir, “Turkish-American relations: past and future”, op. cit.

⁴⁴ Ali Aslan, “The Foreign Policy-Hegemony Nexus: Turkey’s Search for a New Subjectivity in World Politics and its Implications for US-Turkish Relations”, op. cit.

civilizacijske saradnje – unija vodeće hrišćanske nacije i vodeće muslimanske nacije zarad pozitivnog uticaja na svetsku politiku. Sagledavajući situaciju iz ovakvog konteksta, Aslan vidi združenu američko-tursku politiku prema krizi u Siriji kao šansu da ovaj savez ostvari civilizacijske potencijale.

Viljem Park situaciju sagledava sa nešto manje entuzijazma, ali i dalje optimistično.⁴⁵ Pored toga što razmatra iste spoljnopolitičke varijable na koje nailazimo i kod Aslana, Park vezuje odnose SAD-a i Turske za spremnost Vašingtona da usvoji manje konfrontirajući odnos sa Moskvom, koja je sada jedan od najvećih turskih trgovinskih partnera. Spremnost Obame da zauzme manje krut odnos prema Iranu i Siriji, Park vidi kao uklanjanje glavne prepreke na putu ka dobrim odnosima Vašingtona i Ankare. I Giragosian dolazak Obamine administracije vidi kao veliku šansu za novi početak u američko-turskim odnosima i smatra da nova administracija prepoznaje i otvoreno priznaje Tursku ulogu regionalne sile u sponu, što je važan preduslov za dalje unapređenje odnosa.⁴⁶ Premda naslovom svoga rada upućuje na dilemu da li to Turska „napušta” Zapad, Oguzulu se takođe može svrstati u korpus autora koji pozitivno vide budućnost američko-turske saradnje.⁴⁷ Slično Aslanu, Oguzulu vidi ponašanje SAD-a kao ključnu determinantu koja će odrediti budućnost odnosa dve države. On smatra da su dalja razmimoilaženja oko već poznatih pitanja neizbežna (Irak, Iran, Sirija i kurdsko pitanje), ali da drugačija pozicija Turske nikako ne znači da ona postaje antagonistički nastrojena prema Zapadu. Naprotiv, on veruje da je njen spoljnopolitički nastup prema ovim (za SAD) spornim državama u suštini nastup evropske zemlje u ne-evropskom regionu (Bliski istok), i zato SAD i EU mogu imati velike koristi od nove turske spoljnopolitičke dinamike. Oguzulu na kraju podvlači koliko je važno da Vašington i Brisel uvide da je stremljenje ka članstvu u EU jedini siguran način opstanka saradnje sekularnih elita i vladajućih islamista, koja predstavlja garant ostanka Turske na „zapadnom kursu”.

Gordon i Taspinar upravo kroz sukob sekularnih elita posmatraju američko-turske odnose.⁴⁸ Za njih, glavna opasnost po tursku zapadnu orijentaciju ne dolazi od islamista, već od sekularnih kemalista ogorčenih zbog uverenja da SAD podržavaju islamizaciju turske u cilju realizacije projekta „Šireg Bliskog istoka”. Kako ova dva autora upozoravaju, ne treba zanemariti pretnju od novog vojnog

⁴⁵ William Park, “Obama, Turkey and the Middle East: Troubles Ahead?”, op. cit.

⁴⁶ Richard Giragosian, “The incoming Obama administration: Implications for Turkey”, op. cit.

⁴⁷ Tarik Oguzlu, “Middle Easternization of Turkey’s Foreign Policy: Does Turkey Dissociate from the West?”, op. cit.

⁴⁸ Philip H. Gordon and Omer Taspinar, *Winning Turkey: How America, Europe, and Turkey can revive a fading partnership*, op. cit.

udara u Turskoj – scenarija koji se u narednim godinama, sa jačanjem civilne kontrole nad bezbednosnim stukturama, pokazao malo verovatnim – kada su u pitanju odnosi Vašingtona i Ankare njih možemo okarakterisati kao umerene optimiste. Oni strahuju da bi, ako državu ponovo preuzme vojni establišment, Amerika bila „kažnjena” ozbiljnim zahlađenjem u odnosima, te da bi se Turska distancirala od SAD-a, EU i NATO-a i alterantivu potražila na Istoku – u približavanju muslimanskim zemljama i Rusiji. Kesici veruje da je Turska predodređena da igra važnu ulogu u američkom projektu „Šireg Bliskog istoka”, ali je zabrinut zbog rasta antiameričkog, antizapadnog i antiizraelskog raspoloženja u Turskoj.⁴⁹ Kesici ovakva osećanja smatra iracionalnim i potpuno stranim turskom javnom mnjenju, ali upozorava da ona ipak mogu pustiti dublji koren u turskom društvu i da ih zato što pre treba saseći. Iz tog razloga Kesicijev optimizam ipak nije bezrezervan kao npr. Dagijev ili Tanirov. Sličan „oprezni” optimizam iskazuju Jegin i Ersoj, uz napomenu da je za poboljšanje odnosa potrebno da Ankara shvati važnosti drugih aktera na američkoj političkoj sceni, pored Bele kuće.⁵⁰ Ovi autori u prvi plan stavljaju značaj unutarpolitičke dinamike na kreiranje američke spoljne politike prema Turskoj. Odnosi će se poboljšati i napredovati samo ukoliko Turska posveti veću pažnju ekonomskim i socijalnim vezama sa SAD-om i uvaži značaj ekonomskih, socijalnih i etničkih lobija i organizacija građanskog društva za uspeh bilateralne saradnje.

Kako među autorima koji pozitivno sagledavaju perspektive američko-turskih odnosa ima onih sa više optimističnim i manje optimističnim stavovima, tako i među kritičarima ovih odnosa imamo one čiji se pristup može okarakterisati kao „mekši” i one čije su kritike „tvrđe”. Firila pripada ovoj drugoj grupi jer oštro kritikuje aktuelnu tursku spoljnu politiku, ali se u njenom radu ipak može pronaći i doza optimizma da se međusobni odnosi mogu poboljšati.⁵¹ Firila smatra kako je tursko okretanje od SAD-a i Izraela donelo malo koristi Turskoj, a da će budućnost odnosa ove tri države nadalje sve više zavisiti od eksternih faktora kakvi su promena uloge NATO-a i EU na Bliskom istoku. Ona veruje da će ovakva promena situacije relativizovati tursku „treću opciju” i sprečiti da se Turska u potpunosti okrene Istoku. Za nju najgori mogući scenario, pretvaranje Turske u islamsku republiku kakva je Iran, nije realan. Mada kritikuje kvalitet turskih demokratskih institucija, Firila smatra da su vesternizacija i liberalizacija već postale deo turske političke kulture,

⁴⁹ İlhan Kesici, “Turkish-US relations: Convergence or divergence?”, op. cit.

⁵⁰ Mehmet Yegin and Eyüp Ersoy, “Turkey-U.S. relations towards a multidimensional partnership”, op. cit.

⁵¹ Anat Lapidot Firilla, “Turkey’s search for a ‘third option’ and its impact on relations with U.S. and Israel”, *Turkish Policy Quarterly*, Vol. 4, No. 1, Spring 2005.

što njenu političku topografiju čini krucijalno drugačijom od iranske. S druge strane, ona postavlja pitanje šta to Istok može da ponudi, a da Zapad ne može bolje? Stoga njena kritika aktuelne turske spoljnopoličke doktrine u neku ruku predstavlja i snažnu argumentaciju za povratak Ankare u naručje Vašingtona.

Oštriju kritiku daje Koprulu, ali ona nije usmerena samo ka turskoj strani, budući da polazi od tvrdnje da je iračko neslaganje 2003. godine bilo samo okidač, a da koreni uzajamnog nepoverenja sežu mnogo dublje.⁵² Koprulu spekulise da poverenje kao osnova američko-turskih odnosa nikada nije do kraja konsolidovano i dovodi u pitanje mit o „strateškom partnerstvu” SAD-a i Turske, te zahteva evaluaciju kompletnog istorijata međusobnih odnosa, umesto uobičajnih kratkoročnih procena na osnovu poslednjih nekoliko godina. Flanagan i Branen podvlače strateški značaj koji Turska ima za SAD i EU, ali zagovaraju oštriji ton u komunikaciji sa Ankarom, kako bi dalja turska „evolucija” ostala konvergentna sa zapadnim interesima.⁵³ A to je moguće realizovati samo ukoliko Turska ostane sekularna muslimanska država integrisana u globalnu ekonomiju. Flanagan i Branen trenutno stanje američko-turskih odnosa vide kao taktiziranje u kome nijedna od dve strane nije sposobna da gleda dalje od nedavno počinjenih „izdaja”, niti da jasno artikulise interese. Kohenova kritika je još jača i graniči se sa čistim animozitetom prema Davutogluovoj spoljnopoličkoj doktrini. On doslovce „razapinje” Tursku između Istoka i Zapada, insistirajući na tome da se ona mora opredeliti za jedan od ova dva spoljnopolička pola. Poslednji kritički nastrojeni autor je Miša Đurković, koji spada u onu grupu domaćih autora koji više kritikuju „neoosmanistički” projekat, nego što se kritički određuju prema sudbini američko-turskih odnosa.⁵⁴ Naprotiv, Đurković Tursku vidi kao i dalje poslušnog eksponenta SAD-a, s tim što on ukazuje na trend da ta poslušnost s vremenom postaje sve nevoljnija.

Bozdaglioglu je prvi od autora koji prema pitanju američko-turskih odnosa zauzimaju neutralan stav.⁵⁵ Njegova osnovna teza je da je za Tursku Zapad kome teži više oličen u Evropi a manje u SAD-u. Evropa je ta koja je inspirisala vesternizaciju Turske, i stoga je za njenu „odanost” Zapadu mnogo važniji uspeh turskog pridruživanja EU, nego odnosi Ankare i Vašingtona. Konstantno odbacivanje od strane EU uzrok je turskog spoljnopoličkog zaokreta i potrage za istočnim alternativama, i nije ništa drugo do vid „emotivne” reakcije. Gunej u svom radu

⁵² Kemal Köprülü, „Paradigm shift in Turkish-US relations”, *Turkish Policy Quarterly*, Vol. 4, No. 1, Spring 2005.

⁵³ Stephen J. Flanagan and Samuel J. Brannen, *Turkey's Shifting Dynamics Implications for U.S.-Turkey Relations, A Report of the U.S.-Turkey Strategic Initiative*, op. cit.

⁵⁴ Miša Đurković, „Odnosi Turske i Sjedinjenih Američkih Država”, op. cit.

⁵⁵ Yücel Bozdaglioglu, *Turkish foreign policy and Turkish identity: A constructivist approach*, op. cit.

konstatuje da su američko-turski odnosi ozbiljno narušeni usled neslaganja oko intervencije u Iraku, ali zaključuje da je kriza koja je potom nastupila simptom nestanka SSSR-a kao zajedničke bezbednosne pretnje.⁵⁶ Turkmen takođe usvaja tezu o duboko narušenim odnosima, konstatujući da su nekadašnji konvergentni odnosi sada sve više divergentni i sugeriše poteze koje bi obe države trebale da povuku kako bi se situacija poboljšala.⁵⁷ Prema Turkmenu, SAD treba da kao adut iskoriste crnomorsku „kartu” i pomognu Turskoj da podigne nivo energetske bezbednosti – što znači tolerantniji odnos prema ekonomskom savezništvu Ankare i Moskve. Takođe, jačanje uloge NATO-a u regionu i pomoć u razbijanju izolacije turske zajednice na Kipru doprineli bi jačanju međusobnog poverenja. Turska, s druge strane, treba da da sve od sebe kako bi „relaksirala” pitanja Kipra i Jermenije, kao i da pojača uticaj lobija u Vašingtonu i izvan granica vojno-industrijskih krugova.

Baveći se pitanjem implikacija zalivskih ratova na američko-turske odnose, Braun primećuje kako je 1990. godine Irak od strane čitave međunarodne zajednice bio osuđen kao agresor koji je ugrozio teritoriju suverenog suseda, dok su 2003. godine SAD percipirane kao agresor koji narušava tuđu suverenost (iračku).⁵⁸ Kao uzrok „iračkog raskola” 2003. Braun ne vidi ni rast antiamerikanizma niti spoljnopoliitičko „bekstvo” od Zapada, već objašnjava kako je bez rezolucija Saveta bezbednosti UN (koje su postojale u slučaju prvog Zalivskog rata), bilo mnogo teže pridobiti tursko javno mnjenje da podrži intervenciju. Sličnu argumentaciju upotrebljava i Emre Erdogan, koji upozorava da ne treba olako donositi zaključke o antiamerikanizmu.⁵⁹ Za njega, Turska i dalje pozitivno gleda na SAD, ali je animozitet postojao prema Bušovoj administraciji. Fenomen rastućeg antiamerikanizma objašnjava formulom – „američki stil života da, ali njegovo nametanje silom ne”. Analizirajući „kalorijsku vrednost” islamizma vladajuće AKP, Koks takođe nastoji da isti problem sagleda nezavisno od „islamofobičnih”, ali i AKP „euforičnih” argumenata (satanizacije i veličanja AKP-a).⁶⁰ On naposletku otvoreno priznaje da je velika nedoumica kuda će AKP odvesti Tursku i da stoga SAD moraju biti na oprezu. Vašington mora da ostavi prostora islamistima da

⁵⁶ Aylın Güney, “An Anatomy of the Transformation of the US-Turkish Alliance: From ‘Cold War’ to ‘War on Iraq’”, op. cit.

⁵⁷ Füsün Türkmen, “Turkish-American Relations: A Challenging Transition”, *Turkish Studies*, Vol. 10, No. 1, March 2009.

⁵⁸ Cameron S. Brown, “Turkey in the Gulf Wars of 1991 and 2003”, *Turkish Studies*, Vol. 8, No. 1, March 2007.

⁵⁹ Emre Erdogan, “The missing element: Turkish public opinion towards the US”, *Turkish Policy Quarterly*, Vol. 4, No. 1, Spring 2005.

⁶⁰ Sean Michael Cox, “One calorie Islam: Turkey’s light muslims and the West”, op. cit.

pokažu kako cene i neguju liberalnu demokratiju, a ako to ne učine, svakako im treba (prema Koksovom viđenju) ostaviti dovoljno konopca da se sami obese.

Kuk i Randal se koncentrišu manje na uzroke destabilizacije odnosa, a više na način na koji se oni mogu poboljšati.⁶¹ Smatraju da dug istorijat relativno dobrih odnosa sam po sebi ne može osigurati sanaciju štete nastale neslaganjima 2003. godine. Hladnoratovski „lepak” koji je držao američko-tursko savezništvo uprkos svim njegovim naprslinama, sada je nestao. Nove generacije ne pamte sovjetsku pretnju i stoga one moraju da se koncentrišu na zajedničke buduće vrednosti i zajedničke interese. Takođe, postoje i zajedničke (globalne) pretnje ovim vrednostima i interesima kakve su: terorizam, proliferacija i pandemične zarazne bolesti. Uzevši u obzir da sa ovim pretnjama ne mogu izaći samostalno na kraj, one predstavljaju argument više za poboljšanje saradnje. Neutralan, ali ipak angažovan pristup, ima i Paris koji usvaja identično polazište – odnosi ne smeju da se uzmu zdravo za gotovo. I Paris daje preporuke za revitalizaciju odnosa, ali akcenat stavlja na postizanje konsenzusa oko Iraka, unapređenje vojne saradnje i trgovinske razmene.⁶² Etešami i Elik ne vide pretnju u novom turskom spoljnopoličkom aktivizmu, ističući da Ankara jednostavno cilja da uspostavi balans između starih savezništava i unapređenja odnosa sa novim centrima moći, prevashodno na Bliskom istoku.⁶³ Saradnja sa antiameričkim državama, kakva je Iran, nužno se mora posmatrati iz vizure turske ambicije da obezbedi stabilan regionalni poredak i osigura sopstvenu bezbednost, koje ne može biti bez bezbednog i stabilnog regionalnog okruženja.

Janikova u svom radu daje analizu spoljnopoličkog diskursa u izbornim kampanjama vodećih turskih partija na parlamentarnim izborima 2011.⁶⁴ Ona otkriva interesantan detalj – iako je spoljnopolička platforma AKP-a u kampanji isticala civilizacijsku povezanost sa Istokom, saradnja sa Zapadom (SAD i EU) kotirala se mnogo više na listi prioriteta. Sadik u dva analizirana rada zauzima neutralan stav, ali sa приметnom dozom skepse prema budućnosti američko-turskih odnosa, što ga za razliku od Kuka, Randalove i Parisa (koji imaju neutralan, ali više afirmativan odnos), čini bližim kritički nastrojenim autorima. Sadik ističe da antiamerikanizam u turskom javnom mnjenju kauzalno dovodi do opadanja

⁶¹ Steven A. Cook and Elizabeth Sherwood Randall, “Generating Momentum for a New Era in U.S.-Turkey Relations”, op. cit.

⁶² Mark Pariss, “Allergic partners: Can US-Turkish relations be saved”, op. cit.

⁶³ Anoushiravan Ehteshami and Suleyman Elik, “Turkey’s Growing Relations with Iran and Arab Middle East”, *Turkish Studies*, Vol. 12, No. 4, December 2011.

⁶⁴ Lerna K. Yanik, “Foreign Policy During 2011 Parliamentary Elections in Turkey: Both an Issue and Non-issue”, op. cit.

poverenja SAD u tursku demokratiju i da se time odnosi sve više podrivaju. Takođe, baveći se približavanjem Ankare i Teherana, ovaj autor spekulise da je malo verovatno da će se Turska odreći ove nove teško stečene regionalne pozicije, čak i ako Vašington to od nje bude eksplicitno tražio.⁶⁵ Slično Kohenu, koga smo uvrstili u kritičare, i Sadik „tera” Tursku da bira između Zapada i Istoka, insinuirajući da je sve više izvesno da će taj izbor prevagnuti na stranu islamskog sveta. Na kraju, i dva od tri srpska autora koje ovde analiziramo, Marković i Tanasković, zauzimaju sličnu poziciju – neutralnu u segmentu koji se tiče analize odnosa Amerike i Turske, ali sa osetnim kritičkim prizvukom na koji utiče uopšteni antineoosmanistički stav.⁶⁶

PODELA PREMA TEORIJSKOM PRISTUPU AUTORA

Treću klasifikaciju naučnih radova o američko-turskim odnosima zasnivamo na teorijskoj orijentaciji autora i svrstavamo ih u tri opšte kategorije: 1) realističke; 2) konstruktivističke; i 3) liberalne. U grupu realista uključujemo radove koji po stavovima autora spadaju u realističku školu mišljenja ili su joj veoma bliski. Isto važi i za konstruktiviste i liberale, s tim što je poslednja škola mišljenja o međunarodnim odnosima u ovom prikazu zastupljena sa samo dva rada. Primetno je i to da su gledano prema broju analiziranih radova realistička i konstruktivistička argumentacija približno jednako zastupljene – uz blagu prednost realista.

Bilo da su afirmativno ili kritički nastrojeni ka novoj turskoj spoljnoj politici, realisti se uglavnom fokusiraju na indentifikovanje uzroka aktuelnog američko-turskog „nerazumevanja” i nastoje da izrade svojevrsnu „mapu puta” za izlazak iz krize. Predložena rešenja variraju od strateških ustupaka, preko usaglašavanja nacionalnih interesa dve države, do favorizovanja politike „štapa i šargarepe” prema Turskoj, a u nekim slučajevima i samo „štapa” (Kohen). Za ovu grupu autora je karakteristično da većina njih koristi strukturne i institucionalne argumente da bi objasnila suštinu nastalih problema. Strukturni argumenti su prisutniji kada se objašnjavaju uzroci „raskola”, dok se institucionalni češće upotrebljavljaju kada se govori o strategijama za prevazilaženje krize, mada ima i obrnutih slučajeva – naročito kada se uzrok turskog zaokreta vidi u posustajanju procesa turskih EU integracija. No, koja god da je argumentacija u pitanju, zajednički imenitelj svih radova je da se nacionalni interes stavlja u prvi plan, bilo da se insistira samo na

⁶⁵ Giray Sadik, *American Image in Turkey U.S.-Foreign Policy Dimensions*, op. cit; Giray Sadik, “Magic Blend or Dangerous Mix? Exploring the Role of Religion in Transforming Turkish Foreign Policy from a Theoretical Perspective”, *Turkish Studies*, Vol. 13, No. 3, September 2012.

⁶⁶ Miloš B. Marković, „Spoljna politika Turske na početku 21. veka”, op. cit; Darko Tanasković, *Neoosmanizam: povratak Turske na Balkan*, op. cit.

ostvarivanju interesa jedne države (Kohen) ili se pak govori o uzajamnom uvažavanju interesa.

Larabi i Leser realistički pristupaju bilateralnim odnosima identifikujući bezbednosni interes kao osnov „strateškog partnerstva”.⁶⁷ Dva autora ističu da pomenuti zajednički interes, koji ih je povezao u doba Hladnog rata, nije nestao raspadom SSSR-a. Štaviše, interes je nakon 11. septembra dodatno osnažen jer se broj bezbednosnih izazova nakon terorističkog napada progresivno uvećava (Rat protiv terorizma, intervencije u Avganistanu i Iraku itd.). Larabi i Leser crpe optimizam kada je u pitanju budućnost odnosa dve države iz čisto realističke percepcije da bezbednost kao vitalni nacionalni interes nalaže imperativ međusobne saradnje. I u dva kasnija rada Leser ostaje pri ovom stanovništvu, ali suočen sa daljim pogoršavanjem međusobnih odnosa on kasnije ukazuje da je „strateško partnerstvo” nemoguće ostvariti samo u okviru bilateralne saradnje, te da je njegovu realizaciju potrebno ugraditi u okvir transatlantske saradnje.⁶⁸ Leser i dalje smatra bezbednosnu saradnju „kičmom” američko-turskih odnosa, ali veruje da postojeće probleme treba rešavati multilateralno, sugerišući da bi jedno od mogućih rešenja bilo uvećanje uloge NATO-a (kao okvira u kojem obe države realizuju vitalne nacionalne interese) u regionu Bliskog istoka. Leser veruje da se i SAD i Turska u svetskoj politici vode realpolitičkim interesima, ali da realpolitika nije rešenje za međusobne odnose, jer se interesi – koliko god bili konvergentni – razmimoilaze usled različitih perspektiva: perspektive regionalne sile (Turska) i perspektive globalne sile (SAD).

Sličan način rezonovanja o bezbednosti kao vitalnom interesu obe države ima i Oguzulu.⁶⁹ Potencirajući analizu odnosa SAD-a i Turske u kontekstu sekuritizacije, ovaj autor izvodi realpolitički zaključak kako je savezništvo Turske sa Zapadom danas manje identitetsko a više pragmatično, što nikako ne znači da je ono sada slabije nego što je bilo u doba Hladnog rata. Gunej se više fokusira na prirodu transformacije međusobnih odnosa. Prihvatajući realnost rata protiv terorizma i Bušovu viziju „Šireg Bliskog istoka”, Gunej ovu metamorfozu vidi kao pomak od „strateškog partnerstva” ka „partnerstvu za demokratiju”.⁷⁰ Sadikov rad o stavovima turskog javnog mnjenja prema SAD-u otkriva da američka vojna pomoć ima najveći

⁶⁷ F. Stephen Larrabee and Ian O. Lesser, *Turkish Foreign Policy in an Age of Uncertainty*, op. cit.

⁶⁸ Ian O. Lesser, “Off autopilot: The future of Turkish-US relations”, op. cit; Ian O. Lesser, *Beyond suspicion: Rethinking US-Turkish relations*, op. cit.

⁶⁹ Tarik Oguzlu, “Middle Easternization of Turkey’s Foreign Policy: Does Turkey Dissociate from the West?”, *Turkish Studies*, Routledge, Vol. 9, No. 1, March 2008.

⁷⁰ Ayln Güney, “An Anatomy of the Transformation of the US-Turkish Alliance: From ‘Cold War’ to ‘War on Iraq’”, op. cit.

uticaj na formiranje pozitivne slike SAD-a, a da ekonomska pomoć i trgovinska saradnja vrlo malo utiču na percepciju građana.⁷¹ Iako je teško reći da je Sadik zagovornik bilo koje škole mišljenja, nalazi ovog njegovog rada su bliski realističkoj argumentaciji zato što ukazuju na značaj postojećeg okvira bezbednosne saradnje ne samo po odnose dve države, već i po percepciju tih odnosa od strane turske javnosti. Paris je u svom pristupu realista „do srži”.⁷² Za njega Turska ostaje važna za vladu u Vašingtonu iz istovetnih razloga iz kojih je bila i pre šezdeset godina. Kod njega strukturni argumenti – veličina teritorije, geografski položaj i demografija – obezbeđuju Turskoj mesto u „klubu” malobrojnih ključnih država na koje SAD uvek obraćaju pažnju. Firila je takođe dosledni realista koji turski spoljnopolitički zaokret posmatra kao potragu za moći.⁷³ Pragmatizam je, ističe Firila, najpodesniji spoljnopolitički okvir za ostvarivanje interesa Ankare, a to je transformacija u regionalnu „supersilu”. Pragmatizam dakle diktira tursku potragu za „trećom opcijom”, čija suština nije u daljem približavanju ni Zapadu ni Istoku, već u naglašavanju ponovno otkrivene turske strateške važnosti.

Kemal Koprulu pripada grupi autora koja zagovara veće obostrano poštovanje nacionalnih interesa.⁷⁴ Koprulu hirurški hladno konstatuje da ono što je nekad bilo „strateško partnerstvo” očito više nije i zato je nužno redefinisavanje odnosa u pravcu međusobnog poverenja i obostranog poštovanja interesa. On zahteva da SAD povedu jasnu politiku prema kurdskom pitanju, kako bi se otklonile bojazni Ankare kako SAD i Izrael rade na uspostavljanju kurdske države. To bi se postiglo američkom vojnom pomoći u borbi protiv terorističke Radničke partije Kurdistanu kurdske (PKK), čime po mišljenju ovog autora ne bi bila ugrožena saradnja sa kurdskim vlastima na severu Iraka. S druge strane, Koprulu zahteva od turskog premijera da lično ponese odgovornost za to što je Turska uskratila pomoć Americi tokom intervencije u Iraku 2003. godine. I Flanagan i Brannen slede potku o zajedničkom nacionalnom interesu čije su okosnice – stabilan Bliski istok, borba protiv terorizma i ekstremizma, energetska bezbednost, otvorena tržišna ekonomija i unapređenje stabilnosti i suvereniteta država Kavkaza i Srednje Azije.⁷⁵ Stoga Turska ostaje „stožerni” igrač od velike važnosti za vitalne interese SAD-a. I za Kesicia Turska predstavlja važan stožer, a SAD u realizaciji projekta „Šireg Bliskog

⁷¹ Giray Sadik, *American Image in Turkey U.S.-Foreign Policy Dimensions*, op. cit.

⁷² Mark Pariss, “Allergic partners: Can US-Turkish relations be saved”, op. cit.

⁷³ Anat Lapidot Firilla, “Turkey’s search for a ‘third option’ and its impact on relations with U.S. and Israel”, *Turkish Policy Quarterly*, Vol. 4, No. 1, Spring 2005.

⁷⁴ Kemal Köprülü, “Paradigm shift in Turkish-US relations”, op. cit.

⁷⁵ Stephen J. Flanagan and Samuel J. Brannen, *Turkey’s Shifting Dynamics Implications for U.S.-Turkey Relations: A Report of the U.S.-Turkey Strategic Initiative*, op. cit.

istoka” imaju samo dva iskrena saveznika – Tursku i Izrael, kao jedine dve prave demokratije u regionu.⁷⁶ Kesici u radu zagovara savezništvo ove dve države koje bi vodilo njihovom ustoličenju u ulozi regionalnih sila, na koje bi se SAD oslanjale u nastojanjima da demokratizuju bliskoistočni region.

Slično Koprulu, Kandemir konstatuje da se odnosi dve države više ne mogu okarakterisati kao „strateško partnerstvo”, jer Turska ima svoje interese i specifičan nacionalni karakter duboko ukorenjenjen u istoriji, pa stoga nije za očekivati da će se uvek osećati lagodno pod američkom „kapom”.⁷⁷ Još jedna dodirna tačka sa Kopruluom je ta da i Kandemir zagovara veće uzajamno poverenje i uspostavljanje ravnopravnog odnosa. Kuk i Randal takođe dele stavove Flanagan i Branena o zajedničkim interesima – naročito kada je reč o stabilnosti Kavkaza i Srednje Azije – pa čak i o najproblematičnijem aspektu saradnje – Iraku.⁷⁸ Prema dvojici autora, uprkos svim postojećim neslaganjima, cilje obe strane je isti – ujedinjen federalizovan Irak.

Etešami i Elik tumače tursko približavanje Iranu i arapskom svetu kroz realističku kategoriju meke moći.⁷⁹ Ipak, autori ukazuju na činjenicu da zavisnost turske odbrambene strategije od njenih dobrih veza sa SAD-om i od NATO okvira u koji je integrisana, umanjuje turske šanse za veću kapitalizaciju moći u islamskim zemljama. Kod Janike, slično Sadikovom radu, ne možemo govoriti o teorijskoj opredeljenosti (tema njenog istraživanja je izborna kampanja u Turskoj 2011), ali kako iz njega saznajemo dosta o realističkim koncepcijama u izornoj „spoljnopolitičkoj” kampanji AKP i ovaj rad (iako to nije najsrećnije rešenje) možemo označiti kao realistički.⁸⁰ Aslanov rad ne ostavlja nikakvu dilemu oko toga kako će biti okarakterisan.⁸¹ Njegovo strukturalističko viđenje turske potrage za novom subjektivnošću i njen otpor američkom hegemonizmu, kao nečega što nadilazi odnose među državama (vidi ga kao svojevrsni civilizacijski izazov, koji bi trebao voditi i autonomiji u kulturnom i ekonomskom životu) određuje ovog autora kao doslednog struktural-realistu.

⁷⁶ İlhan Kesici, “Turkish-US relations: Convergence or divergence?”, op. cit.

⁷⁷ Nuzhet Kandemir, “Turkish-American relations: Past and future”, op. cit.

⁷⁸ Steven A. Cook and Elizabeth Sherwood Randall, *Generating Momentum for a New Era in U.S.-Turkey Relations*, op. cit.

⁷⁹ Anoushiravan Ehteshami and Suleyman Elik, “Turkey’s Growing Relations with Iran and Arab Middle East”, op. cit.

⁸⁰ Lerna K. Yanik, “Foreign Policy During 2011 Parliamentary Elections in Turkey: Both an Issue and Non-issue”, op. cit.

⁸¹ Ali Aslan, “The Foreign Policy-Hegemony Nexus: Turkey’s Search for a ‘New’ Subjectivity in World Politics and its implications for US-Turkish Relations”, op. cit.

Manje akademski a više praktično usmereni realizam prisutan je kod Kohena.⁸² Uprkos žestokoj kritičnosti prema aktuelnoj turskoj spoljnoj politici, Kohen ne smatra da je koncept modela partnerstva propao. Naprotiv, on zagovara politiku pritisaka na AKP kako bi se islamistička elita naterala na kompromis ili pak kompromitovala i učinila manje popularnom u Turskoj. SAD moraju jasno staviti do znanja Ankari šta su američki nacionalni prioriteti i zahtevati od nje da učini isto. Potom je potrebno utvrditi gde se ti interesi poklapaju, i ustanoviti mehanizme kojima će SAD nagrađivati poželjno ponašanje, kao i one kojima će odvrćati od nepoželjnog. Park je manje „jastrebovski” nastrojen prema turskom pokušaju „osamostaljenja”.⁸³ Iako je u njegovom radu prisutno više konstruktivističkih segmenata (imidž, demonizacija, „rebranding” itd.), Parkove preporuke za pokretanje odnosa sa mrtve tačke su krajnje realističke i praktične. Na prvom mestu, valja sprečiti donošenje rezolucije o genocidu nad Jermenima zarad obezbeđivanja turske logističke podrške američkim trupama u Iraku. Giragosian se takođe koncentriše na uticaj američke debate o usvajanju rezolucije o genocidu nad Jermenima na američko-turske odnose i smatra da Obama treba Kongresu jasno da predoči štetni uticaj ovakve rezolucije na bilateralne odnose sa državom koja je od ključnog značaja za američku nacionalnu bezbednost.⁸⁴

Tanir spada u grupu realista koja zagovara širenje demokratije svim sredstvima, a upravo tako vidi i Arapsko proleće – kao nezaustavljivi proces demokratizacije.⁸⁵ Odnos Ankare prema ovim događajima on percipira kao podršku globalnom procesu ostvarivanja ljudskih prava, uz pragmatičnu maksimalizaciju turskih ekonomskih interesa. Drugim rečima, Turska se u Arapskom proleću vodi principima realizma sa izvesnom notom idealizma. Ovakav pristup odgovara SAD-u kao svetskoj sili koja u turskim regionalnim aspiracijama može da nađe mehanizam za ostvarivanje svoje globalne misije – širenja univerzalnih civilizacijskih vrednosti. Među realiste možemo ubrojati i našeg Markovića i Đurkovića, koji aktuelnu tursku spoljnu politiku posmatraju više sa stanovišta realizacije turskog nacionalnog interesa – za razliku od Tanaskovića koji pod lupu stavlja konstrukt neosmanizma – a američko-turske odnose kroz prizmu konvergentnosti/divergentnosti turskog i američkog interesa.⁸⁶

⁸² Ariel Cohen, “Washington concerned as Turkey leaving the West”, op. cit.

⁸³ William Park, “Obama, Turkey and the Middle East: Troubles Ahead?”, op. cit.

⁸⁴ Richard Giragosian, “The incoming Obama administration: Implications for Turkey”, op. cit.

⁸⁵ Ilhan Tanir, “How the Arab spring is transforming Turkish-American relations”, *Turkish Policy Quarterly*, Vol. 10, No. 3, Fall 2011.

⁸⁶ Miloš B. Marković, „Spoljna politika Turske na početku 21. veka”, op. cit; Miša Đurković, „Odnosi Turske i Sjedinjenih Američkih Država”, op. cit.

Konstruktivistička škola mišljenja je druga po zastupljenosti u analiziranim radovima i odlikuje je razmatranje socijalnih konstrukata kakvi su kultura, civilizacijske tekovine, identiteti (verski, nacionalni, tradicionalistički, islamistički, sekularistički, itd.), percepcije i ideološke interpretacije. Tako npr. Bozdaglioglu sledeći konstruktivizam Aleksandra Venta (Alexander Wendt) pokušava da konstruktom državnog identiteta objasni delovanje Turske na međunarodnoj sceni.⁸⁷ On koristi Tursku kao studiju slučaja da dokaže kako se nacionalni/spoljnopolitički interes formira iz identitetskog korena. Bozdaglioglu smatra da je razumevanje turskog identiteta od krucijalnog značaja za razumevanje turske prozapadne spoljnopolitičke orijentacije, koju on vidi kao rezultat novog turskog zapadnog identiteta formiranog nakon Prvog svetskog rata i reformi Kemala Atatürka. Iako je napisana na samom početku perioda relevantnog za naše istraživanje i nije osvedočila promene u odnosima sa Zapadom, niti je u zaključke ukalkulisala ponovnu orijentalizaciju turskog identiteta, Bozdagliogluova knjiga je veoma značajna za pravilno razumevanje problema jer pokazuje kako države nemaju fiksne preferencije i interese – što su upravo i dokazali događaji iz potonjih godina. U zavisnosti od interakcije sa drugima, države definišu i redefinišu identitete i baziraju interese na osnovu autopercepcije tih identiteta. Šeril dalje operacionalizuje postavke koje daje Bozdaglioglu, tragajući za praktičnom formulom koja će onemogućiti percepciju SAD-a kao antiislamske sile.⁸⁸ On potom među različitim islamskim identitetima traga za adekvatnim saveznikom na koje bi se SAD mogle osloniti u nastojanjima da prevaziđu „sukob civilizacija” sa islamom. Sličnu preokupaciju ima i Dagi, koji pokušava da objasni kako odnos turskih islamista prema Zapadu i vesternizaciji oblikuje politički angažovaniji islamski identitet.⁸⁹ On takođe razmatra okolnosti koje su dovele do propitivanja turske zapadne politike i procenjuje posledice razlika u diskursima Turske i SAD-a po spoljnopolitički kurs, ali i identitetsku transformaciju vladajuće AKP.

Turkmen u svom pristupu kombinuje realizam i konstruktivizam, ali potonja argumentacija odnosi blagu prevagu. Njegova osnovna teza je da turski identitet, kao rezultat procesa modernizacije, može doprineti neutralizaciji „sukoba civilizacija” koji je prouzrokovao bezbednosni problem bez presedana u novijoj istoriji. Turkmen ističe da su SAD promovisale Tursku u „civilizacijski primer”, što je potez koji ima potencijal da transformiše veze dve države u monolitno multidimenzionalno i uzajamno korisno savezništvo, realizovano u skladu sa

⁸⁷ Yücel Bozdaglioglu, *Turkish foreign policy and turkish identity: A constructivist approach*, op. cit.

⁸⁸ Cheryl Benard, *Civil democratic Islam, partners, resources, and strategies*, op. cit.

⁸⁹ Ihsan D. Dagi, “Transformation of Islamic political identity in Turkey: Rethinking the West and westernization”, op. cit.

liberalno-demokratskim vrednostima.⁹⁰ Braun, objašnjenje suzdržanosti Turske u zalivskim ratovima sagledava kroz prizmu islamske solidarnosti i spekuliše da je upravo ona razlog (ako ne u potpunosti, onda sigurno većim delom) turskog odbijanja da podrži intervenciju 2003. godine.⁹¹ Braun smatra da su se čak i sekularne elite koje su u martu 2003. činile glavnice opozicije prilikom glasanja o podršci američkoj intervenciji bile rukovođene identitetskim razlozima. Identitetski razlog svakako se nije ogledao samo u solidarnosti sa muslimanima Iraka, već je ležao u činjenici da su Nemačka i Francuska bile protiv intervencije. A to su upravo države koje za turske prozapadne sekulariste predstavljaju identitetski ideal. Videći sebe kao buduću članicu EU i pripadnicu istog civilizacijsko-političkog etosa, Turska, ili barem njen sekularni deo, smatrala je za svoju dužnost da u iračkom sporu između SAD-a i dela EU podrži Evropu.

Ni rad Emre Erdogana ne možemo jasno teorijski odrediti, s obzirom da se bavi slikom SAD-a u očima turskog javnog mnjenja.⁹² Kako njegovi rezultati pak više ukazuju na konstruktivističke elemente, rad ćemo podvesti pod konstruktivizam. Erdoganovo istraživanje nam govori kako rastući antiamerikanizam ima koren u nezadovoljstvu politikom Bušove administracije, dok je pozitivna percepcija američkog načina života ostala gotovo netaknuta. Erdogan ukazuje na još jedan veoma bitan momenat za proučavanje američko-turskih odnosa, a to je značaj javnog mnjenja za formulisanje turske spoljne politike. On napominje kako su turske političke elite uvek koristile raspoloženje javnosti kao adut za pregovaranje. Drugi Sadikov rad koji se bavi ulogom religije u procesu transformacije turske spoljne politike, stavlja u okrilje konstruktivizma (za razliku od prethodno analiziranog, koji je uvršten među realiste).⁹³ Sadik uvažava realističke faktore kakvi su vojne i ekonomske veze sa Zapadom, ali nagoveštava da aktuelni trend govori da se Turska kreće u pravcu identitetski utemeljene spoljne politike, na koju sve više utiče probuđena svest o otomanskom nasleđu. Koks takođe analizira islamski identitet turske vladajuće elite, tragajući za njegovim pravim karakterom – fundamentalizmom ili islamskim modernizmom.⁹⁴ Na osnovu toga Koks pokušava

⁹⁰ Fusun Turkmen, “Turkish-American Relations: A Challenging Transition”, op. cit.

⁹¹ Cameron S. Brown, “Turkey in the Gulf Wars of 1991 and 2003”, *Turkish Studies*, Routledge, Vol. 8, No. 1, March 2007.

⁹² Emre Erdogan, “The missing element: Turkish public opinion towards the US”, *Turkish Policy Quarterly*, Vol. 4, No. 1, Spring 2005.

⁹³ Giray Sadik, “Magic Blend or Dangerous Mix? Exploring the Role of Religion in Transforming Turkish Foreign Policy from a Theoretical Perspective”, *Turkish Studies*, Vol. 13, No. 3, September 2012.

⁹⁴ Sean Michael Cox, “One calorie Islam: Turkey’s light muslims and the West”, op. cit.

da proceni njihovu „iskrenost” u prijateljskim odnosima sa Zapadom. Poslednji rad koji uvršćujemo u konstruktivističke je Tanaskovićeva studija o neoosmanizmu. Kod Tanaskovića su u analizi odnosa SAD-a i Turske prisutni i brojni realistički argumenti, no konstruktivistička argumentacija odnosi ubedljivu prevagu.⁹⁵ Tanasković posmatra neoosmanizam kao idejni konstrukt prisutan kod brojnih turskih administracija – potpuno razrađen i operacionalizovan tek sa usvajanjem Davutogluove geopolitičke doktrine – i vidi ga ujedno i kao izvoriste i kao krajnje ishodište turske spoljne politike.

Liberalna argumentacija je prisutna samo kod dva analizirana autora – u naznakama postoji i u radovima realista i konstruktivista – i usmerava se na imperativ realizacije liberalnih vrednosti i demokratizacije. Autori iz ove grupe fokusiraju se na značaj unapređenja tržišne ekonomije, razvoja demokratskih institucija i poštovanja ljudskih prava. Tako Jegin i Ersoj, uz uvažavanje imperativa bezbednosne saradnje, ističu značaj daljeg unapređenja ekonomskih veza i saradnje u području delovanja organizacija građanskog društva kao ključnog faktora za osiguranje trajnog savezništva.⁹⁶ Gordon i Taspinar se mogu uvrstiti među liberalne autore, pre svega zbog liberalističkih preporuka za izbegavanje najgoreg scenarija, a to bi bio „gubitak Turske”. Okosnica njihove „izlazne” strategije je snažna američka podrška liberalizaciji i demokratizaciji turskog društva, kao čvrste spona koja bi vezala Tursku za SAD i istovremeno odvojila od radikalnih islamističkih tendencija. Liberalni pristup je prisutan i kada se govori o kurdsom pitanju, gde Gordon i Taspinar zagovaraju „veliku pogodbu” između Turske i severnoiračkih Kurda. Do pogodbe bi se došlo medijacijom SAD-a i bila bi prihvatljiva za obe strane, dok bi američka ekonomska pomoć poslužila kao dodatni vetar u leđa. Jačanjem ekonomskih veza između Turske i kurdsog severa Iraka postigli bi se mnogo veći rezultati u suzbijanju terorističkih aktivnosti kurdske PKK, nego što su ih do sada ostvarivale tradicionalne vojne metode.⁹⁷

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Prezentovani pregled pomogao nam je da sumiramo određene zaključke koji se mogu koristiti kao važne smernice u daljem istraživanju američko-turskih odnosa, naročito u periodu od dolaska na vlast Partije pravde i razvoja. Hronološki pristup

⁹⁵ Darko Tanasković, *Neoosmanizam: povratak Turske na Balkan*, op. cit.

⁹⁶ Mehmet Yegin and Eyüp Ersoy, *Turkey-U.S. relations: Towards a multidimensional partnership*, op. cit.

⁹⁷ Philip H. Gordon and Omer Taspinar, *Winning Turkey: How America, Europe, and Turkey can revive a fading partnership*, op. cit.

analizi naučnih radova iz ove oblasti predočio nam je kako se tokom protekle decenije istraživački fokus pomerao sa prirode odnosa dve države na objašnjenje prirode novonastalih problema. Naravno, potreba da se međusobni odnosi definišu tj. okarakterišu od samog početka je u neraskidivoj vezi sa bojazni obe države da će se završetkom Hladnog rata njihovi odnosi promeniti i izgubiti na značaju. Međutim, od dolaska AKP-a na vlast, trend „krštavanja” međusobnih odnosa bombastičnim imenima – karakterističan za poslednju deceniju prošlog veka, kada se pojavljuju sintagme „unapređeno partnerstvo” i „partnerstvo za demokratiju” – ne služi više samo kao retorički „vetar u jedra” posustalaj bilateralni, već postaje nagoveštaj ozbiljnog zaokreta u spoljnoj politici SAD-a, kojim ova globalna sila priznaje Tursku za regionalnu silu i prepoznaje je kao partnera u regionu šireg Bliskog istoka (Bušov koncept „strateškog partnerstva” i Obamino „partnerstvo za uzor”). Kako vreme odmiče, definisanje konkretnih problema i iznalaženje različitih okvira za njihovo prevazilaženje postaju osnovna preokupacija analiziranih autora.

Na osnovu sprovedene analize možemo da zaključimo da je i stav autora prema problemu odnosno aktuelnim odnosima i budućnosti američko-turske saradnje, takođe pod znatnim uticajem sleda događaja. „Rani” naučni radovi mahom govore pozitivno o perspektivama bilateralnih odnosa, da bi kritička nota postajala vremenom prisutna u sve većem broju radova. Ipak, interesantno je da među analiziranim radovima postoji svojevrsan ekvilibrijum između kritičkih i afirmativnih radova, i da su oni gotovo ravnomerno zastupljeni. Ova činjenica jasno govori da je problem američko-turskih odnosa daleko od rešenja i da uprkos brojnim naučnim radovima i dalje predstavlja plodno polje za akademsko istraživanje.

Naposletku, kritički osvrt na postojeću literaturu omogućio nam je i bolji uvid u način na koje različite škole međunarodnih odnosa tumače savremene američko-turske odnose. Primetno je da su među prikupljenim radovima najzastupljeniji autori koji problemu pristupaju sa stanovišta realističke i konstruktivističke škole. Njihovi radovi ujedno pružaju najpotpuniju i najrazvijeniju argumentaciju, dok su radovi autora koji preferiraju liberalni pristup kvantitativno znatno manje zastupljeni i nisu se kvalitativno pokazali kao dovoljno uverljivi i podesni za objašnjenje problema. Stoga se na osnovu datog pregleda realistički i konstruktivistički pristup, ili pak njihova kombinacija, snažno preporučuju kao najpodesniji okvir za dalja istraživanja savremenih američko-turskih odnosa.

BIBLIOGRAFIJA

Aslan, Ali, “The Foreign Policy-Hegemony Nexus: Turkey’s Search for a ‘New’ subjectivity in World Politics and its implications for US-Turkish Relations”, *Perceptions*, Vol. XVII, No. 4, Winter 2012.

- Bozdaglioglu, Yücel, *Turkish foreign policy and Turkish identity: A constructivist approach*, Routledge, New York and London, 2003.
- Brown, Cameron, S., “Turkey in the Gulf Wars of 1991 and 2003”, *Turkish Studies*, Vol. 8, No. 1, March 2007.
- Cheryl, Benard, *Civil democratic Islam, partners, resources, and strategies*, RAND, Santa Monica (CA), 2003.
- Cohen, Ariel, “Washington concerned as Turkey leaving the West”, *Turkish Policy Quarterly*, Vol. 9, No. 3, Fall 2010.
- Cook, Steven A. and Sherwood Randall, Elizabeth, “Generating Momentum for a New Era in U.S.-Turkey Relations”, Council on Foreign Relations, Special Report, CSR No. 15, June 2006, www.cfr.org/turkey/generating-momentum-new-era-us-turkey-relations/p10796.
- Cox, Sean, Michael “One calorie Islam: Turkey’s light muslims and the West”, *Turkish Policy Quarterly*, Vol. 2, No. 1, Spring 2003.
- Dagi, Ihsan, D., “Transformation of Islamic political identity in Turkey: Rethinking the West and westernization”, *Turkish Studies*, Vol. 6, No. 1, March 2005.
- Đurković, Miša, „Odnosi Turske i Sjedinjenih Američkih Država”, u: Aleksandar Raković i Miša Đurković (urs), *Turska regionalna sila?*, Institut za evropske studije, Beograd, 2013.
- Ehteshami, Anoushiravan and Elik, Suleyman, “Turkey’s Growing Relations with Iran and Arab Middle East”, *Turkish Studies*, Vol. 12, No. 4, December 2011.
- Erdogan, Emre, “The missing element: Turkish public opinion towards the US”, *Turkish Policy Quarterly*, Vol. 4, No. 1, Spring 2005.
- Firilla, Anat, Lapidot, “Turkey’s search for a ‘third option’ and its impact on relations with U.S. and Israel”, *Turkish Policy Quarterly*, Vol. 4, No. 1, Spring 2005.
- Flanagan, Stephen J. and Brannen, Samuel J., *Turkey’s Shifting Dynamics Implications for U.S.-Turkey Relations: A Report of the U.S.-Turkey Strategic Initiative*, Center for Strategic and International Studies (CSIS), Washington D.C., 2008, http://csis.org/files/media/csis/pubs/080606_turkeyshiftingdyn.pdf.
- Giragosian, Richard, “The incoming Obama administration: implications for Turkey”, *Turkish Policy Quarterly*, Vol. 7, No. 3, Fall 2008.
- Gordon, Philip H. and Taspinar, Omer, *Winning Turkey — How America, Europe, and Turkey can revive a fading partneship*, Brookings Institution Press, Washington D.C., 2008.
- Güney, Aylın, “An Anatomy of the Transformation of the US–Turkish Alliance: From ‘Cold War’ to ‘War on Iraq’”, *Turkish Studies*, Vol. 6, No. 3, September 2005.

- Kandemir, Nuzhet, “Turkish-American relations past and future”, *Turkish Policy Quarterly*, Vol. 4, No. 1, Spring 2005.
- Kesici, Ilhan, “Turkish-US relations: Convergence or divergence?”, *Turkish Policy Quarterly*, Vol. 4, No. 1, 2005.
- Köprülü, Kemal, “Paradigm shift in Turkish-US relations”, *Turkish Policy Quarterly*, Vol. 4, No. 1, Spring 2005.
- Lalić, Vojislav, *Turska bez Atatürk: potresi na Bosforu*, Filip Višnjić, Beograd, 1997.
- Larrabee, Stephen F. and Lesser Ian O., *Turkish Foreign Policy in an Age of Uncertainty*, RAND, Santa Monica (CA), 2003.
- Lesser, Ian O., “Off autopilot: The future of Turkish-U.S. relations”, *Turkish Policy Quarterly*, Vol. 4, No. 4, Winter 2005.
- Lesser, Ian O., *Beyond suspicion: Rethinking US-Turkish relations*, Woodrow Wilson international center for scholars, Washington D.C., 2007.
- Marković, Miloš B., „Spoljna politika Turske na početku 21. veka”, *Međunarodna politika*, God. LX, br. 1136, oktobar-decembar 2009.
- Oguzlu, Tarik, “Middle Easternization of Turkey’s Foreign Policy: Does Turkey Dissociate from the West?”, *Turkish Studies*, Vol. 9, No. 1, March 2008.
- Pariss, Mark, “Allergic partners: can US-Turkish relations be saved”, *Turkish Policy Quarterly*, Vol. 4, No. 1, Spring 2005.
- Park, William, “Obama, Turkey and the Middle East: Troubles Ahead?”, *Turkish Policy Quarterly*, Vol. 7, No. 4, Winter 2008.
- Sadik, Giray, *American Image in Turkey U.S.-Foreign Policy Dimensions*, Lexington Books, Plymouth, 2009.
- Sadik, Giray, “Magic Blend or Dangerous Mix? Exploring the Role of Religion in Transforming Turkish Foreign Policy from a Theoretical Perspective”, *Turkish Studies*, Vol. 13, No. 3, September 2012.
- Tanasković, Darko, *Neosmanizam: povratak Turske na Balkan*, Službeni glasnik i Službeni glasnik Republike Srpske, Beograd, 2010.
- Tanir, Ilhan, “How the Arab spring is transforming Turkish-American relations”, *Turkish Policy quarterly*, Vol. 10, No. 3, Fall 2011.
- Turkmen, Fusun, “Turkish-American Relations: A Challenging Transition”, *Turkish Studies*, Vol. 10, No. 1, March 2009.
- Yanik, Lerna K., “Foreign Policy During 2011 Parliamentary Elections in Turkey: Both an Issue and Non-issue”, *Turkish Studies*, Vol. 13, No. 2, 2012.
- Yegin, Mehmet and Ersoy, Eyüp, *Turkey-U.S. relations: Towards a multidimensional partnership*, USAK Reports No. 13-05, USAK Center for American Studies, May 2013.

Vladimir AJZENHAMER

**HOW TO READ U.S.-TURKISH RELATIONS:
AN ANALYSIS OF SCHOLAR LITERATURE**

ABSTRACT

Despite the great geopolitical importance of U.S.-Turkish bilateral relations and multilateral cooperation in which both countries participate, it is noticeable that only a small number of authors outside the United States and Turkey deal with this topic directly. As both countries are considered to be important players in the international arena, such small number of authors outside the bilateral circuit can be understood as illogical in academic terms. Especially if we take into account a large number of countries which, after the adoption of Davutoglu's foreign policy doctrine, found themselves in a stronger international interaction with Turkey. Therefore, we consider that a selective review and critical analysis of scientific literature on modern U.S.-Turkish relations can provide the possibility of a deeper insight into the current Turkish foreign policy. In this paper author gives a critical review of thirty-five academic papers. In order to facilitate transparency and more complete analysis, the author suggests a classification of papers according to three criteria: the timeframe of the paper, the attitude of the author (towards the given problem), and theoretical approach of the author. The aim of this paper is to review the literature, and enable the reader to summarize certain conclusions which then can be used as guidelines for further research of U.S.-Turkish relations, and the Turkish foreign policy in general.

Key words: the United States, Turkey, foreign policy, bilateral relations, apology, criticism, realism, constructivism, liberalism.